

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI MAKTABGA TAYYORLASHDA PSIXOLOGIK TRENINGLARDAN FOYDALANISH

Xalbayeva Gulnoza Arshidinovna
SamDU 2-bosqich tayanch doktoranti

xalbayevagulnoza1982@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqola maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarni maktab ta'limiga psixologik tayyorlashda psixologik treninglardan foydalanishga bag'ishlangan bo'lib, maqolada bolaning maktabda muvaffaqiyatli ta'lim olishida psixologik treninglarning o'rin, ahamiyati hamda bolalarda bilim ko'nikmalarini rivojlantirish uchun treninglar haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: maktabgacha ta'lim, bola, maktabga tayyorgarlik, trening.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 30 sentabrdagi "Maktabgacha ta'lim tizimini boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" PF-5198 – son farmonida ta'kidlaganidek, maktabgacha ta'lim sohasi uzluksiz ta'lim tizimining birlamchi bo'g'in hisoblanib, u har tomonlama sog'om va barkamol bola shaxsini tayyorlash va maktabga tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu farmonga muvofiq maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish moddiy-texnik bazasini mustaxkamlash, maktabgacha ta'lim muassasalarini tarmog'ini kengaytirish, malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash, bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash darajasini tubdan yaxshilash ta'lim tarbiya jarayoniga zamonaviy dastur va texnologiyalarni tatbik etish, bolalarni xar tomonlama intellektual axloqiy, estetik va jismoniy rivojlantirish uchun shart - sharoitlar yaratishdan iborat.

Barchaga ma'lumki, bolani maktabda muvaffaqiyatli o'qishi maktabgacha tarbiya yoshidagi tayyorgarlik darajasiga bog'liq. Bolani maktabda o'qishga-hayotning yangi bosqichiga tayyorlash uning shaxsi rivojlanishining barcha tomonlarini o'z ichiga oladi va maktabgacha tarbiya davrida amalga oshiriladi. Maktab dasturlarining o'zgarishi bilan bog'liq holda maktabga kelayotgan bolalarning rivojlanishi darajasiga talablar ortib bormoqda. Bu rivojlanish darajasi maktabda o'qishga tayyorgarlik bilan belgilanadi.

Maktabga psixologik tayyorgarlik ilk o'quv motivlarining shakllanganligi, bolaning bilish ruhiy jarayonlarining etarli darajada rivojlanganligi, yangi ijtimoiy muhitga moslashish va jamoaviy hamkorlik ko'nikmalarining mavjudligi, ma'naviy-axloqiy jihatlari, shuningdek, aqliy imkoniyatlarining ta'lim talablariga mutanosibligi bilan izohlanadi. Psixologiyada faol ijtimoiy-psixologik tayyorlov metodlari deganda, avvalo bola shaxsi yoki bolalar jamoasini samarali faoliyat malakalariga o'rgatish va ulardagi kommunikativ bilimdonlikni oshirish usullari tushuniladi. Demak, bola o'z hayotida shaxsiy tajriba, ijtimoiy malaka va ko'nikmalarni orttirib borishi jarayonida hosil bo'ladigan stixiyali, bevosita

shakllanadigan ijtimoiy bilimdonlik yoki kommunikativ savodxonlikdan farqli o'laroq, fanda ushbu jarayonlarni maqsadli shakllantirish uchun qo'llaniladigan uslublar majmui mavjud. Ba'zi psixologik adabiyotlarda ularni qisqacha qilib, *ijtimoiy psixologik trening* (IPT) deb atashadi.

Treningning tabiiy hamda maxsus tarzda uyushtirilgan turlari haqida mulohaza yuritish mumkin. Birinchi holatni biz hattoki, kichik yoshli bolalarda ham kuzata olamiz. Masalan, yosh bolalarning turli ijtimoiy rollar doirasida o'zaro har xil rolli va syujetli o'yinlari bilan mashg'ul bo'lishlari, unda turli rollar (o'qituvchi, tarbiyachi, haydovchi, boshliq va hokazo)ni improvizatsiya qilishlari, tabiiyki, ulardagina faqat dunyoqarashni, balki bo'lg'usi ijtimoiy faoliyatlarga tayyor bo'lishlarida katta ahamiyat kasb etadi.

Maktabgacha talim muassasalarida mashg'ulotni amalga oshirishning asosiy turlaridan biri bu o'yindir. O'yin bog'cha yoshidagi bolalarning asosiy faoliyati bo'lib, u orqali bola shaxs sifatida shakllanadi. O'yin bolaning kelajakdagi o'quv, mehnat faoliyati, kishilarga munosabatining qay darajada shakllanib borishini belgilaydi. Maktabgacha talimda ijtimoiy psixologik treninglarni qo'llashda didaktik o'yinlar maboynida foydalanish maqsadga muvofiqdir.

O'yinga oid psixologik trening - bu bolani muloqotga o'rgatish uchun bajariladigan o'yin mashqlari va xatti-harakatlar tizimidir. Treningning asosiy maqsadi bolani psixologik (ruhiy) zo'riqish, asabiy tanglikdan ozod qilish, unda tabiiy erkinlikni his etish hamda o'z guruhida va undan tashqarida o'zaro munosabat, aloqa o'rnatish olishini shakllantirishdir. Masalan, bolani boshqa bolalarni yoki o'zini o'zi tushinishga o'rgatish, o'zgalarni va o'zini o'rganish, o'ziga-o'zi baho berishni taminlash, boshqalarni tushunish va ularni idrok qila bilish kabilardir. Treningni muvaffaqiyatli o'tkazishning va uning sermahsulligi ko'p jihatdan, treningni olib boruvchi (tarbiyachi) bilan ishtirokchilar (bolalar) o'rtasidagi o'zaro bir-birini tushunish darajasiga bog'liqdir.

Bolalarda kommunikativlikni shakllantirishga xizmat qiluvchi mashqlar.

Bolalarda bilim ko'nikmalarini rivojlantirish uchun o'yinlar

«So'zlarni ayting»

Bolani bir mavzuga mos keladigan narsalar yoki tushunchalarni eslab qolish va nomlashni so'rang. Misol uchun, ayting: "siz bilgan barcha sport turlari nomini ayting". Ushbu mashq bolalarda aqlning moslashuvchanligi, xotirasi, ma'lum ma'lumotlardan foydalanish qobiliyatini o'rgatadi. Aytaylik, ota-ona turli tushunchalarni chaqirganda o'yinning teskari versiyasi va bola ularni bir mavzu bilan birlashtirishi kerak.

«So'zni tushuntiring»

Bolaga bir nechta oddiy so'zlarni (tugma, qalam, velosiped va boshqalarni) taklif qiling. Vazifa-bu so'zlarni o'z nomlarini ishlatmasdan tushuntirish — Misol uchun, siz bolaga ushbu tushunchalarni ushbu mavzu bilan tanish bo'lmagan o'tmishdan begona yoki insonga tushuntirishni taklif qilishingiz mumkin. Ushbu

o'yin ko'pincha bolalar uchun kurslarda qo'llaniladi va bolaning nutq rivojlanishini yaxshilashga yordam beradi.

«Umumiy nima?»

Ushbu mashqda Leonardo da Vinchi bo'sh vaqtlarida o'zini o'ziga jalb qilishni yaxshi ko'rganligi haqida fikr bor. U bir-biriga bog'liq bo'lmagan ikkita ob'ektni oldi va ular o'rtasidagi munosabatlarni topishga harakat qildi. Bolaga bunday o'yinni o'ynashni taklif qiling. Kitob va stul o'rtasida qanday umumiylik bor? Qurbaqa va raketa o'rtasidagi munosabatlar qanday? Ushbu mashq nafaqat fikrlash tezligini va nostandart fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi, balki kayfiyatni yaxshilaydi.

«So'zlarni eslab qolish»

Bolaga bir necha so'z beriladi. Uning vazifasi so'zlarni eslab qolish va ulardan hikoya qilishdir. Yod olish uchun assotsiatsiyalar, umumlashma usulini qo'llash mumkin, ammo so'zlarni yozish yoki chizish mumkin emas.

Kognitiv qobiliyatlarni rivojlantirish uchun doimiy va samarali bo'lish uchun bolani psixolog bilan rivojlanish mashg'ulotlariga yozib olish foydali bo'ladi. "Ishlab chiqarish nomlari" bolalar markazi barcha yoshdagi barcha bolalarni bunday tadbirlarga taklif qiladi. Mutaxassislarimiz bolaning kompleks rivojlanishiga hissa qo'shadigan noyob usullardan foydalanadilar. Psixolog bilan mashg'ulotlardan so'ng, bolalar maktabga osongina moslashadilar, yaxshi o'rganadilar va tengdoshlari bilan umumiy tilni tezroq topadilar.

Bolaning ixtiyoriy sohasi rivojlanishidagi yana bir muhim o'zgarish bu uning xulq-atvor qoidalarining axloqiy mazmunidan xabardorligi va o'z harakatlarida ularga rahbarlik qilish qobiliyatidir. Bu xabardorlik qoidalarning umumlashtirilgan mohiyatini va ularning umumiy majburiyatini tushunish asosida shakllanadi. Shu sababli, bolalar bolalar jamoasida tartibni buzuvchilar haqida shikoyat qilishlari mumkin, bu aslida ularni xafa qilmagan.

Agar kattalar bolani tanimasa, unga etarlicha his-tuyg'u va tushunishsiz munosabatda bo'lishadi, bolalarda tartibsiz, qo'pol, ba'zan hatto tajovuzkor xatti-harakatlar shakllanadi.

O'zlarining xatti-harakatlarini ongli ravishda boshqarish, uni boshqarish qobiliyati bolalarning harakatlari va xatti-harakatlarini kuzatishga qodir ekanligida namoyon bo'ladi. Ammo, bu yoshda, nazorat kattalar tomonidan rag'batlantirilishi sharti bilan amalga oshiriladi, ularning ko'rsatmalariga binoan, nazorat qilish jarayoni o'z vaqtida aniqlanadi, go'yo mos keladi va boshlanadi.

Bolaning baholash va nazorat qilish harakatlarining rivojlanishi natijasida, bu vaqtda tayinlangan ish uchun javobgarlikning paydo bo'lishi ko'rib chiqilishi mumkin. Bir harakatning maqsadlarini boshqasiga bo'ysundirish, eng muhimi, shakllana boshlaydi.

Bolaning nafaqat amaliy harakatlari, balki qisman kognitiv aqliy jarayonlar (xotira, fikrlash) o'zboshimchalik bilan, qasddan boshqariladi. Kommunikativ ko'nikmalar shakllanadi, nutq odob-axloq elementlari: salomlashish, xayrlashish, boshqalarga ism va shunga o'xshash narsalar bilan murojaat qilish.

Bu yoshdagi bola mustaqil va tashabbuskor. Bu o'yin davomida yuzaga keladigan muammolarni mustaqil hal qilishda, o'yin mavzularini tanlashda, savollarni va hukmlarni chiqarishda namoyon bo'ladi.

Psixologik treninglar bolalarning amaliy faoliyati sanaladi. SHuning uchun ham psixologik treninglar bolalarning bilish faoliyatlarini kuchaytiradi, olgan bilimlaridan har xil usulda foydalanishlari uchun hayotiy sharoit yaratib beradi. SHuningdek, psixologik treninglar bolalarni tevarak-atrof to'g'risidagi bilimlarini mustahkamlashga yordam beradi, o'z shaxsiy tajribalari va mashg'ulotlarda olgan bilimlarini amalda qo'llay bilishga o'rgatadi, ulardagi fikrlash qobiliyatlari, ijodiy kuchlar, sensor jarayonni rivojlantiradi, olgan bilimlarini tartibga soladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 30 sentabrdagi "Maktabgacha ta'lim tizimini boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora- tadbirlari to'g'risida" PF-5198-son farmoni // www.lex.uz
2. "Bolaga yo'naltirilgan ta'lim" dasturi. T.: 2011
3. И.В.Роберт Современные информационные технологии в образовании: Дидактические проблемы; перспективы использования. – М.: Школа– Пресс, 1994. –С. 205.
4. N.Erxonova., Sh.Isakova. Psixolog kitobi. «Evrika» nashriyoti-matbaa uyi. Toshkent-2021
5. F.Umarova. Bola shaxsini rivojlantirishga yo'naltirilgan ta'lim. T.: 2012